

³ Από τα δεκατρία πρωτότυπα αφηγήματα που έχει γράψει ο Δραγούμης, μόνο επτά θα μπορούσαν να θεωρηθούν διηγήματα, τα: «Ναυάγιο και πυρκαϊά ατμοπλοίου», «Υπακοή και μεταμέλεια», «Ο αριθμός 23», «Απροσδόκητος λύσις», «Ο Άγιος Νικόλαος», «Η εύρεσις του 23 αριθμού» και «Ερατώ». Από τα υπόλοιπα έξι, τέσσερα μπορούν να χαρακτηρισθούν ανέκδοτα, τα: «Ο Ναπολέων πιστεύω το πεπρωμένον», «Ο επινήσιος κύων», «Ο ζωγράφος» και «Οδοιπορικά αναμνήσεις», ενώ το δίπτυχο «Διάπλους ουραγγοτάγκου από Βορνέου εις Λονδίον» και «Προς τον σεβαστόν διευθυντήν του ζωολογικού κήπου» μπορούμε να χαρακτηρίσουμε σατιρικό αφήγημα· τέλος το «Τί εστιν ελευθερία» είναι πολιτικό-φιλοσοφικό αφήγημα. Τα παραπάνω αφηγήματα μπορεί να εντοπίσει κανείς με τη σειρά που αναφέρονται: *Ευτέρπη* 3 (1849-50) φ. 50, σ. 617-19· *Πανδώρα* 1 (1850-51) 120-27, 186-92· 2 (1851-52) 1019-52· 3 (1852-53) 212-16, 265-71· 9 (1858-59) 447-58· *Ευτέρπη* 1 (1847-48) φ. Κ', σ. 3-5· 2 (1848-49) φ. 26, σ. 38-40· *Πανδώρα* 2 (1851-52) 604-8· 5 (1854-55) 83-9· 1 (1850-51) 83-5, 166-68 και 204-14.

⁴ Και τα δύο αυτά αφηγήματα τα υπογράφει μόνο με το αρχικό του μικρού του ονόματος, δηλαδή το Ν., και όχι με το γνωστό Ν.Δ.: το ότι ανήκουν στον Δραγούμη αποδεικνύεται υφολογικώς. Άλλωστε την «Ερατώ» τού αποδίδει και ο Γ. Βαλέτας στο βιβλίο του *Το ελληνικό διήγημα* (Αθήνα: Φιλιππότης, 1983) 97-8.

⁵ Ενδεικτικά αναφέρω: το βιβλίο του Γ. Βαλέτα *Το ελληνικό διήγημα*, που είναι το μόνο που αποπειράται μια συνολική θεώρηση της περιόδου που μας ενδιαφέρει το βιβλίο του Απόστολου Σαχίνη *Παλαιότεροι πεζογράφοι*, που σχολιάζει τα διηγήματα του Ραγκαβή· την εισαγωγή του Πάνου Μουλλά στον Βιζυηνό *Νεοελληνικά διηγήματα* (Αθήνα: Ερμής, 1980), που αναφέρεται συνοπτικά στην πριν από το 1880 διηγηματογραφική παραγωγή· τέλος την πρόσφατη αναλυτική εισαγωγική μελέτη του Τάκη Καγιαλή στην επανέκδοση του *Γλομμυμάουθ* του Α. Ρ. Ραγκαβή (Αθήνα: Νεφέλη, 1991).

⁶ Για την αξία της εικονογράφησης στα ελληνικά οικογενειακά περιοδικά βλ. το κεφάλαιο «Η εικονογράφηση στο οικογενειακό-φιλολογικό περιοδικό» στο βιβλίο της Μάρθας Καρπόζηλου, *Τα ελληνικά οικογενειακά-φιλολογικά περιοδικά (1847-1900)*, (Ιωάννινα 1991) 117-46.

⁷ Το *Pickwick Papers* κυκλοφόρησε σε 20 μηνιαία φυλλάδια από τον Απρίλιο του 1836 μέχρι τον Νοέμβριο του 1837. Ο Seymour αυτοκτόνησε μετά την κυκλοφορία του πρώτου τεύχους και αντικαταστάθηκε από τον Hablotte Browne.

⁸ *Ευτέρπη* 1 (1847-48) φ. Γ, 8.

⁹ Α. Ρ. Ραγκαβής *Απομνημονεύματα*, том. Β' (Αθήνα, 1895) 168-69. Η μόνη διαφορά στη δεύτερη αυτή μαρτυρία έγκειται στην προέλευση των ξυλογραφιών, που αναφέρεται ότι είναι γαλλικές.

¹⁰ «Προς τον σεβαστόν διευθυντήν του ζωολογικού κήπου», 166. Το δίπτυχο αυτό αφήγημα είναι ανυπόγραφο. Διαπιστώνουμε ότι αποδίδεται στον Δραγούμη από τον πίνακα περιεχομένων που βρίσκεται στο χρωματιστό εξώφυλλο του τεύχους. Ευχαριστώ τη φίλη Αλεξάνδρα Σαμουήλ για την πληροφορία.

